

SOFTWARE MET EEN ZIEL OVER *ISIS* VAN HANS DEKKERS

‘Ons huis ligt aan een klein stadspark en vanuit de erker aan de voorgevel kijk je uit op een rij kolossale kastanjebomen en sullige, kortgeknipte grasperken omringd door talentloze plantsoenen. Verderop staat een massieve monseigneur in brons. De sokkel is groter dan het beeld zelf, alsof die blok steen het geloof is waarop de kleine en nietige mens steunt. Zelfs zo’n massieve mens als de monseigneur met zijn norse blik, zijn samengetrokken wenkbrauwen en afhangende mondhoeken. Het park in mijn computer is zoveel gaver. Er fladderen tropische vogels rond en er zijn geen proleto’s. Geen opgedirkte moeders met jankende koters, geen honden die de per-

ken onderschijten, geen Duitse toeristen die halflege frietbakjes en bierblikken in de struiken gooien. In mijn park stroomt een beek met fluorescerende kikkers en vissen’ (blz. 15).

Zo vertelt Isis, het hoofdpersonage uit de gelijknamige novelle van Hans Dekkers, aan de hand van waar zij woont ook wie zij is. Isis is een meisje van zestien, de helft van een tweeling, dat door een auto-ongeluk haar ouders heeft verloren. Haar omgeving is suf en stompzinig, dat wordt meteen duidelijk als we haar directe, compromisloze gedachten aanhoren. En zoals elk meisje van zestien zet zij zich daartegen af. De mensen in haar nabijheid zijn al even hopeloos. Met

haar zusje Galya heeft Isis een gecompliceerde relatie. De mensen in het park zijn 'proleto's'; haar medeleerlingen komen er nog slechter vanaf. Die worden doorgaans 'inboorlingen' genoemd, 'horken', 'hobbezakken' of 'stoethaspels'. Een van de leraren ziet er uit als een 'bijna-doodervaring', dat wil zeggen als 'een geschminkte dode sprinkhaan met een bad hair day'. Bovendien heeft deze lerares, juffrouw Klipspringer genaamd, ook nog eens een papegaaientaal. Nee, voor de mensheid heeft Isis weinig bewondering. Zelfs die bronzen monseigneur in het park slaagt er voor haar niet in om eminentie of excellentie uit te stralen.

Dekkers' zin over de sokkel en het geloof lijkt een filosofisch idee te parafaseren: het is niet de materiële werkelijkheid waarin we het excellente, het grootse van dit leven moeten zoeken. Het is in *Isis* de taal die uiteindelijk de sleutel vormt tot het excellente. Daarom gebruikt onze hoofdpersoon ook zulke forse en robuuste taal. Laten we bijvoorbeeld eens bekijken hoe Isis haar afkeer van juffrouw Klipspringer verwoordt. Is dat nu niet ietwat overdreven geformuleerd: 'een geschminkte dode sprinkhaan met een bad hair day'? Had dat niet wat minder gekund? Ik denk het niet. Daar kom ik op terug.

Als we ingaan op het taalgebruik in dit boek, mogen we niet vergeten dat Hans Dekkers ook dichter is. Neemt men zijn bundel *Een uil in de zon* ter hand, dan doemen opeens vreemde – of niet zo vreemde – parallellen op tussen Dekkers' fictionele werelden. We treffen er het gedicht 'De erker' aan:

**De erker is een oog
waarin ik resideer,
waarin sluitstuk en ik
voor het eerst ontkiemen.
De beek met de kikkers gaat verderop
ondergronds, een Duits echtpaar eet
paling uit glimmend, vetvrij papier.
In de kamer achter me
luistert moeder aan een schelp.
En in die schelp luistert een schipper
naar de storm en het krakende hout.
In het park dreunt
het standbeeld van de monseigneur.¹**

In dit gedicht spreekt Dekkers net als in *Isis* over een erker, over een woonplaats, over Isis' tweelingzus Galya, zij het op metaforische wijze als 'sluitstuk en ik', en ook het personage van de moeder is al aanwezig, evenals de beek met kikkers en de Duitse toeristen met hun snacks. Dat de wereld van *Isis* en die van het gedicht 'De erker' geheel samenvallen, bewijst ten slotte het standbeeld van de monseigneur, dat in beide gevallen in het park staat. Isis, moet u weten, stelt zichzelf in het boek voor met de woorden 'ik ontwerp parken'. En zoals we al zagen, doet zij dat vanuit een attitude die we ook wel 'slauerhoffiaans' kunnen noemen:

**In Nederland wil ik niet sterven,
En in de natte grond bederven
Waarop men nimmer heeft geleefd.
[...]
Ik wil niet in die smalle huizen wonen.
Die Leelijkheid in steden en in dorpen
Bij duizendtallen heeft geworpen...²**

De volgende korte passage uit het begin van *Isis* spiegelt de laatste twee ingrediënten uit 'De erker', en be-

schrijft het ruisen van de zee in een schelp; de zee waar Slauerhoff zo aan verslingerd was en de schelp waarin het aanwezige geluid van het afwezige het mysterie van dood en leven ervaarbaar maakt. 'Displays van moeders met baby's. Blij, gelukkige mensen. De wind wakkert aan. In het ruisen ervan word ik een schelp, een hol schepsel van kalk, waarin het schuurt en fluit. Waarin het aan de stilte schraapt' (blz. 8). De mooie reclamebeelden in de etalage van de farmacie confronteren het meisje met de pijnlijke realiteit die door dood en afwezigheid wordt bezeten. Vandaar dat de normaliteit een verschrikking is voor haar en zij wegkruipt in de magische ruimte van de schelp, die uitzicht biedt op zee.

Isis plaatst zichzelf buiten de normaliteit en zoekt ontsnapping via het vreemde. Dit uit zich ook in haar liefde voor de taal. Ze is gefascineerd door vreemde woorden, door haar 'V-woorden' genoemd, bijvoorbeeld: 'residentie', 'apathie', 'ontgoocheling', 'interventie', 'controle' en 'inwendige'. Isis houdt ook van zogeheten 'breinfokkers', een woord dat door Hans Dekkers is gemunt. Het betekent zoiets als 'breinbreker' en doet mij denken aan een passage uit Oliver Sachs' *Musicophilia*. Sachs beschrijft er de zogeheten 'earworms' of 'brainworms': muziekstukken die zo hardnekkig in de geest blijven kleven dat ze reëel lijken. Aan het woord 'breinfokkers' zien we al dat Dekkers zich bezighoudt met het oude filosofische probleem van schijn en wezen, imaginatie en realiteit. Dit probleem vormt de kern van het boek; het wordt dan ook

uitgewerkt, stapsgewijs en terloops, aan de hand van de gedachten van enkele belangrijke filosofen en de nieuwste ontwikkelingen in de informatietechnologie.

Isis heeft dan ook interesse in zowel de wijsbegeerte als de computer: 'In mij gonst het van de stemmen en geluiden en het maakt mij niet uit of ze binnen of buiten mij klinken' (blz. 8). 'Galya houdt niet van de computer. Ze zegt dat ze er bang voor is. Ze zegt dat ik er eens in zal verdwijnen' (blz. 15). 'Vandaag chat ik met Don Winchester, Keosauqua, Iowa. Hij ontwerpt net als ik bewegende parken. We beloven dat we onderdelen van elkaar gaan klonen' (blz. 16). 'Voor de goede orde: er zijn twee Georgies. De ene (X-Georgie) heb ik ontworpen en hij dartelt vrolijk rond in mijn computerpark. Hij doet precies wat ik wil. De andere doet nooit wat ik wil' (blz. 17). 'Kan wat gemaakt is, gefabriceerd is, ooit op tegen een echt mens?' (blz. 25). 'De filosoof John Searle zegt dat machines niet kunnen denken omdat ze geen "ik-gevoel" kunnen hebben' (blz. 26). 'Volgens Thomas van Aquino kan God geen mensen zonder ziel scheppen' (blz. 27). 'Thuis achter de computer werk ik aan mijn avatar van Galya. Een levensecht exemplaar, if I may say so' (blz. 29).

Isis maakt dus *avatars*, digitale poppen die naar echte mensen zijn gemodelleerd. Zij laat ze wandelen in de door haar en anderen ontworpen parken in Second Life en laat ze spreken en handelen. Isis maak ook melding van de 'Soul Catcher 2025', en dit is geen science fiction: 'Een recent rapport heeft onthuld dat wetenschappers

aan het werk voor British Telecom momenteel een nieuwe microchip aan het ontwikkelen zijn, die in het jaar 2025 klaar is voor gebruik. [...] geïmplanteerd in de schedel, net achter het oog, [zal hij] in staat zijn om elke gedachte, ervaring en gevoel van een mens vast te leggen. Vandaar de naam: Soul Catcher 2025. "Hiermee komt aan de dood een einde," beweert dr. Chris Winter van het team Artificial Life van British Telecom. Hij legt uit dat het implantaat wetenschappers in staat zal stellen om de levens van mensen op te nemen, en hun ervaringen af te spelen op een computer. "Door deze informatie te combineren met de genenkaart van de betreffende persoon," zegt dr. Winter, "zouden we die persoon fysiek, emotioneel en spiritueel opnieuw moeten kunnen bouwen."³

Isis vertelt dat zij dat implantaat graag zou hebben. Zodat ze naar haar verleden kan kijken en de raadsels omtrent de dood van haar ouders kan oplossen. Isis begint een speurtocht naar haar mogelijk nog in leven zijnde moeder, het graf van haar vader en dus ook naar de geheimen van haar oma. Ze staat er alleen voor; haar enige metgezel is een schoolvriend, Martijn. Met hem reist ze samen naar enkele uithoeken van het land. Ze maken vreemde gebeurtenissen mee, die bovendien zo worden beschreven dat je steeds meer begint rond te dolen in het labyrint van Isis' bewustzijn, waardoor niet alleen zij, maar ook jijzelf als lezer niet langer in staat bent het normale onderscheid te maken tussen de vijf sferen van onze ervaring: de werkelijkheid, de droom, het geloof, de

fantasie en de virtualiteit. Zo verblijven Isis en Martijn op zeker ogenblik in een leegstaand strandpaviljoen dat zo indringend en beeldend wordt beschreven dat het voelt alsof je op een Italiaanse filmset staat, nee, alsof je in een *psychothriller* bent terechtgekomen. Ook ontmoet het duo een Tunesische oom met een welhaast mythisch Arabisch paard. Ondertussen blijft Isis boeken lezen, en zo leest zij ook, op aanraden van Martijn, 'De ronde ruïnes' van Jorge Luis Borges. 'Het verhaal gaat over een man, een magiër, die zich in de ruïnes van een heiligdom een zoon probeert te dromen, in de hoop dat die zoon uiteindelijk werkelijk wordt' (blz. 67), zo vat Isis samen. Tijdens de reizen en in haar leeservaringen dringt het vreemde zich steeds op de voorgrond.

Niet alleen dit zestienjarige personage zoekt die vreemdheid op als ont-snapping aan de Nederlandse natte grond en smalle huizen, ook Hans Dekkers zelf houdt er een poëtica op na die tamelijk on-Hollands is. In hoeverre is zijn wereldbeeld te vergelijken met dat van Slauerhoff, die als scheepsarts onder andere naar Latijns-Amerika reisde? Hoe Nederlands is de uit Venlo afkomstige en in Amsterdam woonachtige Dekkers eigenlijk? En hoe veelzeggend is het dat Martijn op zeker ogenblik een Peruaans hoofd-deksel draagt? Toen ik Dekkers' werk leerde kennen, viel mij op hoe Latijns-Amerikaans het is. Zo vind je in *Een uil in de zon* 'een kale sjamaan', 'een film over fado', een 'conquistador', en bovendien allerlei magische fenomenen zoals werelden die zich in menselijke lichamen bevinden, nachten

waarin de zon schijnt, dansende doden, botten waaraan gelikt wordt, exorcisme, het vermengen van vuur en rook, en vreemde kleur- en lichtfenomenen zoals zeegroene pyjamasjes en licht zonder schaduw. Ook attendeerde Dekkers mij destijds vurig op het boek *De boog en de lier*, van de Mexicaanse schrijver en Nobelprijswinnaar Octavio Paz.

In *De boog en de lier*, een boek over het wezen van de poëzie, schrijft Paz dit: 'Poëzie is kennis, redding, macht, overgave'⁴. En ook: 'Niemand kan zich onttrekken aan het geloof in de magische kracht van de woorden. Het vertrouwen in de taal is de spontane en oorspronkelijke houding van de mens: de dingen zijn hun naam. Het geloof in de macht van de woorden is een overblijfsel van onze oudste gelovigheden: de natuur is beziel; ieder ding bezit een eigen leven; de woorden die de dubbelgangers zijn van de objectieve wereld zijn ook beziel'⁵.

De poëtica van deze Latijns-Amerikaanse schrijver die Dekkers zo liefheeft, brengt mijn interpretatie van *Isis* verder. Want Isis is een drenkeling bij nacht, zoekend naar 'redding'. Zij geeft zich over aan wat Paz 'het geloof in de magische kracht van de woorden' noemt. Voor Isis is uiteindelijk niet alleen de natuur beziel, maar moeten ook de 'dubbelgangers van die objectieve wereld' dat zijn. Hans Dekkers' Latijns-Amerikaanse poëtica, zijn Latijns-Amerikaanse magie, is overal in *Isis* vindbaar, maar komt het allersterkst tot leven in deze passage: '[...] de zee hun werelden verbindt in het lege huis van een dier, ter-

wijl een storm aan de ramen van een strandpaviljoen rukt, een schaduwspel van twee zielen die één engel worden, zoals paard en ruiter één kunnen worden, ik zoek naar een woord voor hen, misschien een spreuk, een woord dat zich achter spiegels ophoudt, een woord zuiverder dan bloed, zuiverder dan water, een woord dat kennis van de nacht veronderstelt, een woord als een adem [...]' (blz. 88).

In de literatuurwetenschap kennen we de Possible Worlds Theorie, waarin wordt bediscussieerd of literaire universa beschikken over autonomie, waarschijnlijkheid en dergelijke. Frank Kermode definieert fictie in *The Sense of an Ending* als 'de verhalen die mensen creëren over hun levens om te kunnen leven in een wereld die weinig garanties op overleving biedt en die vol is met onverklaarbare fenomenen'. Filosoof Hans Vaihinger (1852-1933) verwoordde het op vergelijkbare wijze, toen hij het biologische argument naar voren schoof dat mensen ficties gebruiken omdat die hen helpen overleven in een vijandige omgeving. Hij zei dat deze ficties zo bruikbaar zijn, dat het extreem moeilijk of zelfs onmogelijk wordt te stoppen met het creëren van ficties. In Vaihingers opinie is fictie iets dat we behandelen *alsof* het waar is, ook al weten we dat het niet waar is. Een andere 'als-of-theorie' vinden we in de geneeskunde, in de neurowetenschap om precies te zijn.

Als we Isis nu voorstellen als een patiënt wiens ledematen (familieleden) zijn geamputeerd – kan het dan niet zo zijn dat zij de macht van de taal om een werkelijkheid te creëren, inzet als *medicament* tegen de pijn die door

het verlies is opgewekt? Als bij ons bijvoorbeeld de linkerhand wordt geamputeerd, blijft het stukje hersenen dat met die linkerhand in verbinding stond alleen en 'werkloos' achter. De cellen die met die hand in verbinding stonden, voelen zich onthecht en worden, bij het ontbreken van prikkels, veel gevoeliger. Dit heet ook wel 'sensitisatie'. Bovendien gaan ze zelf activiteit vertonen, en wordt die activiteit door de hersenen vertaald als pijn in de fantoomhand. De geamputeerde voelt dus de aanwezigheid van die hand. Dit verschijnsel noemen we 'corticale reorganisatie'. Als de fantoomhand de virtuele vervanging is van de oorspronkelijke, materiële hand, dan is de avatar van het familielid een fantoom-familielid, de virtuele dubbelganger van het werkelijke familielid. En dat fantoom-mens, die avatar, is volgens Octavio Paz, Jorge Luis Borges en Thomas van Aquino, ook beziel, al wordt dat door John Searle dan weer betwijfeld. De avatar, die leven is ingeblazen door de software van Second Life, wordt een middel om te overleven.

Isis is een breinfokker van jewelste. Het boek zet de lezer, zoals in de film *Abre los ojos* (Alejandro Amenábar), compleet op het verkeerde been. De Latijns-Amerikaanse magiër Dekkers laat ons verdwalen in een labyrint van werkelijkheid, droom, geloof, verbeelding en virtualiteit, en toont hoe je in een Second Life verzeild kan raken waar het beter is dan in het sullige, kortgeknipte Nederland. Want... is het, als we het woord 'gedicht' verwisselen met het woord 'software', niet Isis, die spreekt in Slauerhoffs 'Woninglooze'?

Alleen in mijn software kan ik wonen, Nooit vond ik ergens anders onderdak;⁶

En daarom is Dekkers' omschrijving – van die dode, geschminkte sprinkhaan met een bad hair day – niet overdreven. Omdat deze tekst niet thuis hoort in Nederland, maar in Latijns-Amerika, waar het zindert van de felle beelden, en waar men een taal bezigt, zo krachtig en fel dat zij van het papier af spat en tot leven komt. Dekkers zoekt met forse taal naar toverformules om het afwezige aanwezig te maken.

□ Annemarie Estor

De paginanummers in dit artikel verwijzen naar: Hans Dekkers, *Isis*, Wereldbibliotheek, Amsterdam, 2012, 14,90 euro, ISBN 97-890-2842-454-8.

- [1] Hans Dekkers, *Een uil in de zon*, Wereldbibliotheek, Amsterdam, 2010, blz. 14.
- [2] Jan Jacob Slauerhoff, 'In Nederland...', in *Gedichten. Bloemlezing*, Nijgh & Van Ditmar, Den Haag, 1981, blz. 211.
- [3] <http://www.beamsinvestigations.org.uk/BT%27s%20%27Soul%20Catcher%202025%27%20Implants.htm>
- [4] Octavio Paz, *De boog en de lier*, vertaald door Aart van Barneveld, Meulenhoff, Amsterdam, 1984 (1990), blz. 9.
- [5] Octavio Paz, *a.w.*, blz. 51-52.
- [6] Naar: Jan Jacob Slauerhoff, 'Woninglooze', *a.w.*, blz. 152.